

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Албена Георгиева

за избор на **професор** в професионално направление 2.1. Филология

(Антропология на българите. Български фолклор)

с кандидат **доц. д.ф.н. Николай Георгиев Папучиев**

Доц. д.ф.н. Николай Папучиев е завършил ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, като *магистър филолог* със специализация по *етнология* през 1997 г.; през 2002 г. е защитил степента *магистър по социология* в Международна магистърска програма по социология: *Transformation in a Comparative European Perspective*, в Университета в Лунд, Швеция; през 2007 г. му е присъдена образователната и научна степен *доктор* по фолклористика (Шифър 05.04.09 Фолклористика (вкл. български фолклор, славянски фолклор); а през 2016 г. е получил научната степен *доктор на науките* (професионално направление 2.1. Филология. Антропология на българите, български фолклор).

В момента той е Ръководител на Катедрата по българска литература във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. През 2004 г. е бил изследовател в Института за литература при БАН и редактор в сп. *Литературна мисъл*; от 2005 до 2007 г. е бил асистент по Български фолклор и Етнология в ЮЗУ „Н. Рилски“, Благоевград; от 2007 до 2009 г. е „Адюнкт“ в катедра „Славянско езикознание“ в Университета „Мария Склодовска-Кюри“, Люблин, Полша; от 2009 г. е главен асистент, а от 2013 г. – доцент в СУ „Св. Климент Охридски“. Бил е научен ръководител на две успешно защитили докторантки и на над 20 студентски дипломни работи. Преминал е редица специализации у нас и в чужбина; участвал е в над 30 национални и международни конференции; изнасял е публични лекции и е включен в редица практически, научни и образователни проекти.

Не по-малко впечатляваща е научната продукция на Николай Папучиев. Той е автор на четири монографии (2012, 2018, 2019 и 2021 г.) и два учебника (2014 и 2016 г.), на 2 студии, 40 статии и 11 статии в съавторство, съставител е на

два броя на списания и е член на съставителския екип на 3 сборника. От тази продукция за участие в конкурса е представил 2 монографии и 3 статии.

Монографията „*Музеят – възможен и невъзможен. Предизвикателства на масовата култура, стратегии на пазара и носталгично помнене на миналото*“ (2019) е посветена на актуалния проблем за музея и мястото му в съвременното общество. С присъщия му усет за актуалност доц. Папучиев се фокусира върху основни сюжети в масовата култура и техните проекции в различни музеи. Така откритият през 2015 г. музей „Светът на Грим“ в Касел, Германия, освен че представя работата на двамата братя, допринесли за развитието на филологическото знание през 19-ти век, също така „е своеобразна визуализация на първото издание на двата приказни тома, при което основните елементи от приказните сюжети са представени без цензура“ (с. 30–31). Според автора, с иновативни средства музеят акцентира върху „едно наследство, разпознавано като конструкт за европейската културна принадлежност“ (с. 37). „Къщата на Жулиета“ във Верона, Италия, от друга страна е анализирана като проекция на разпространявани в популярната култура сюжети, свързани с любовта и трагизма; в нея се наслаждат и тиражират Шекспировата трагедия, нейни екранизации, създадени артефакти и практики, които активират туристическия поток и увеличават приходите.

Като преплитане на националния разказ и фикцията в литературата, която играе ключова роля в неговото изграждане, е разтълкувана Къщата-музей „Баба Илийца“ в с. Челопек, Врачанско. Тя представя „автентични“ етнографски материали от местния бит и обичаи и от традиционните занаяти и заедно с това материализира идеологически конструкти на модерния национализъм от емблематичната творба на Иван Вазов. Музеят на открито Скансен в Стокхолм, Швеция, пък олицетворява нова тенденция в развитието на модерната етнография и става еталон за представяне на актуалното при прочита на миналото. В съпоставка е разгледан българският музей на открито „Етъра“ край Габрово, разпознаван „като манифестация на етноцентричния възглед за един сигурен в своята битова и хронологична затвореност свят“ (с. 132). Първата глава на книгата обобщава опитите на музеолозите за „отваряне“ на музея към съвременността и

към креативността и личния ангажимент на посетителите, като зад заявените от създателите опити да се ревитализира миналото авторът разпознава маскирани пазарни стратегии за привличане на туристи и приходи, които именно правят музея печеливш и жизнен в наши дни.

Във втората глава вниманието е насочено към няколко частни сбирки, представителни за началния процес на онагледяване на социалистическия период чрез емблематични за него вещи. Авторът проблематизира границите на индивидуално и колективно в паметта за миналото и преплитането на носталгия и забрава при припомнянето му. Въз основа на лични теренни наблюдения и интервюта, той показва различни тенденции в осмислянето на миналото: от една страна е желание на част от хората да придадат историчност и значимост на собствените си биографични траектории, желание, отчетливо при поколенията, чиято младост е минала в епохата на социализма. От друга страна, носталгични и идеализирани представи за това минало засвидетелстват поколения, лишени от жизнен опит през този период – бих казала, на митологичния принцип на изграждане на представа за едно „утопично“ и „успокоено“ минало при противопоставянето му на съвременния напрегнат живот или, както е написал авторът, като „временно бягство от реалността“ (с. 306). Отчетено е и влиянието на пазара, който реагира на носталгичните нагласи на потребителите и предоставя предизвикващи интерес и „умиление“ стоки „като че ли“ взети от миналото.

Чрез тази монография Николай Папучиев добавя своя глас в разгърнатия съвременен диалог за музея и изпълняваните от него функции в обществото. Обобщавайки различни по характер явления, той вниква в залегналите в основата им принципи и тенденции, очертава сложното преплитане между „ревитализирането“ на миналото и стремежа към ангажиране на посетителите чрез атрактивни разкази и събития, които да допринасят за (само)издръжката на музея, все по-трудна и проблематична в условията на пазарна икономика. От друга страна са посочени ограниченията на носталгията по миналото, носталгия, която принципно има място във всяка действителност, но за да се наложи като трайно явление, трябва да бъде споделена от голяма част от населението. Това от своя страна е трудно постижимо по отношение на тоталитарната епоха на

комунистическо управление, в която репресиите, ограниченията и съществуващите страхове до голяма степен помрачават опитите за носталгично и ведро припомняне на младостта.

Безпогрешното чувство за актуалност на Николай Папучиев е водещо и в другата представена за конкурса монография: *„Фестивали. Мрежи. Идентичности. Маскарадните игри в Перник и регионалните им отражения“* (2021 г.). Неин фокус е съществуващият от 1966 г. Фестивал на маскарадните игри в Перник и различните начини, по които той се проектира в традицията на отделните селища. Отправна точка на проучването са лични наблюдения и теренни записи по време на ръководени от доц. Папучиев студентски експедиции в продължение на няколко години, проведени на Сурва в Брезнишка община. Проследени и открити са различни аспекти на утвърдената маскарадна традиция и празничните изяви: ролята на институциите и взаимоотношенията им с групите на маскираните; начинът на конструиране на фестивалните изяви; преплитане на наследено с иновативно; съчетаване и пречупване между възприетите „големи“ идеологии и локалните политики за изграждане на специфика и идентичност и др. Още в предварителните си бележки към книгата авторът отбелязва, че „Сурва е поле на символни сблъсъци, в което както дружините, така и институциите под една или друга форма бяха замесени“ (с. 9). Наблюдения и интервюта регистрират съперничества между селищата, спорове със специалисти етнографи относно „автентичността“ на изпълняваната обредност, критично обсъждане на класиранията през годините, значение на групите за представителност на отделните селища и т.н., което очертава фестивала Сурва и свързаната с него традиция като средоточие и калейдоскоп на местната културна реалност.

Първа глава се центрира върху политиките за опазване на културното наследство в епохата на социализма. Както посочва авторът, след периода на крайни забрани „се реактивират идеологическите кодове на модерния национализъм“ (с. 12) и фолклорът става обект на изучаване и опазване като част от държавните политики в сферата на културата. Читалища и местни институции за художествена самодейност започват да работят за неговото възпроизвеждане и

популяризиране, като при това той е подложен на обработка и идеологически контрол. „Това е процес, в който избирателното четене на традицията пропуска едни и редуцира други компоненти от културния живот за нуждите на националната култура“ (с. 17). Една от основните функции на създадените през този период фестивали се състои в превръщането на определени практики от културната интимност в сценичен продукт с национална значимост. Фестивалът в Перник става част от постепенно изградения календар от избирателно пресъздавани фолклорни традиции, между които събори и прегледи на художествената самодейност. С времето ръководството на фестивала преминава от местните структури към Центъра за художествена самодейност при държавния Комитет за изкуство и култура, като по този начин се установява и централизиран идеологически контрол.

Втора глава на книгата се занимава с процесите и явленията, които политическата промяна от 1989 г. изявява или поражда и които потвърждават значението на фестивала в Перник и на поддържаната от него традиция като пресечна точка на регионални социални взаимодействия. Разгледани са конкретни случаи – т.нар. *case studies*, като е приложена теорията на заинтересованите страни (stakeholders) и културните политики са разгледани като пресечна точка и взаимодействие на различни интереси. Първият обект на наблюдение са Гигинци и други села от община Брезник, за които фестивалът е възможност да получат видимост пред „другите“, да заявят своята локална идентичност, да разгърнат творческия потенциал на участниците и да утвърдят ролята им на пример, който да бъде следван не само в рамките на маскарадните игри, но и в делничното социално поведение. Анализирани са фестивалните стратегии и локалните практики в Община Брезник, където от 2003 г. се провежда Маскараден фестивал „Сурова, Брезник“ една седмица преди Пернишкия и където всички заинтересовани страни полагат съвместни усилия за извеждане на преден план на груповата и локалната идентичност.

Предложени са разсъждения за днешната равнопоставеност на мъжете и жените при заемането на роли в групата на маскираните, както и за навлизането на нови, различни от традицията сюжети в разказа на общността за себе си. При

това се налагат вътрешни процеси на „саморегулация“ за сметка на все по-рядко оказваната „методическата помощ“ от специалисти отвън, задължителна в социалистическото минало. Не са за пренебрегване и промените, настъпили в изработването на маски след приемането на Закона за биологичното разнообразие от 2002 г., който охранява определени защитени видове животни и птици и с който е съобразен и регламентът на провежданите фестивали. Авторът не пропуска да се вгледа и в самото празнуване и в неизбежните възникващи конфликти и напрежения, в намираните компромиси и решения в името на постигането на единство на общността, която в много случаи е пространствено разделена през по-голямата част от годината, но се чувства обединена и представена чрез своята сурвакарска дружина.

В трета глава доц. Папучиев търси връзката между празнуването и фестивалните ивент мрежи. Фестивалното празнуване той определя като свързващо звено между опазваната традиция, призната като културно наследство, и съвременността като възможност за творческа изява. Изтъкнато е значението на вписването на Сурва в Представителния списък на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство на човечеството; ангажираността на различните актьори в представянето и популяризирането на сурвакарските традиции в различни медии и социални мрежи; изграждането на единен културен календар на празничните събития, в което участват всички заинтересовани страни; значението на Сурва за удържане на селищната идентичност чрез символно преодоляване ефектите от миграцията и обезлюдяването на селата и др. Разгледано е и съотнасянето между различните селищни празници в календара – Сурва, сбор (събор) и курбан.

И двете монографии на Николай Папучиев добре представят неговата ангажираност с проучването на съвременността и проблемите, които тя поставя пред етнологии и антропологии. Наблюденията му са свързани с разгърнатата теренна работа и информация от първа ръка, а анализите му се опират на широк хоризонт от задълбочено познаване на релевантната литература у нас и в чужбина. Много от поставените на разискване теми са огледани от различни страни, потърсени са възможни обяснения или насоки на развитие, критично са представени мненията на чужди автори и наблюдатели отвън.

Ангажимент към изясняването на проблеми от съвременното общество показват и трите статии, представени за конкурса: начина по който два филма отразяват трагичните събития от преименуването на мюсюлманите у нас по времето на социализма; отново фестивала на маскарадните игри в Перник и политиките за опазване на културното наследство от комунистическата власт; ролята, която романът на Брам Стокър „Дракула“ изиграва за тиражирането на един станал популярен образ на злото – в литературата, филмовата индустрия, масовото съзнание и туризма.

Приложената справка за цитиранията доказва, че написаното от доц. Николай Папучиев намира отзвук сред колегията и се включва в обръщението на научни идеи и възгледи. Наред със своите качества, изявени в публикации, той убедително се представя и като преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с различни курсове, проведени учебни експедиции и практики и защитени дипломни работи под негово ръководство.

Изложеното до тук ми дава основание убедено да гласувам ЗА и да препоръчам на уважаемите колеги от научното жури да изберат доц. д.ф.н. Николай Папучиев на академичната длъжност *професор* в професионално направление 2.1. Филология (Антропология на българите. Български фолклор).

04.11.2021 г.

Проф. д.ф.н. Албена Георгиева